

ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

УДК 141.319.8:572.1/4

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2023.4.14>

Шпітун Іван Іванович,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних наук

Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту

вул. Набережна Перемоги, 10, Дніпро, Україна

orcid.org/0009-0009-4025-7074

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПТУ «ТІЛЕСНІСТЬ»: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СЬОГОДЕННЯ

В усі часи людство переймалося проблемою тілесності. У царині історико-філософських доктрин – від доби античної філософії до сучасних узагальнень, – пролонговано триває процес осмислення людського тіла в багатьох вимірах, які уважаються предметами окремих лакун філософського знання, особливо, в філософській антропології. Сьогодні цей сюжет набув особливого звучання в світлі загально суспільних загроз – геополітичних, економічних, соціальних, екологічного спрямування та культурницьких. Вітчизняна філософія осмислювала ці підходи ще з часів Модерну. У сьогоденні, у час жорстокого випробування для України та її народу, проблема тілесності набула реального критичного значення. Одночасно, позитивним моментом вважаємо розширення рамок цієї проблематики з позицій сучасного метафілософського і метамодерністського бачення цієї проблеми, що у ньому тенденційно напрацьовуються новітні підходи, сутність яких полягає в методологічному забезпеченні єдності духовного і тілесного, матеріального і духовного, у спрямованості на напрацюванні новітніх технологій і технік, що вони сприяють убезпеченню і зберіганню людськості в усіх її вимірах. Для України це є шлях перемоги і післявоєнної перебудови соціальних інститутів, спрямованої на подолання страшних наслідків війни та на позитивне вирішення проблем тілесності – як на матеріально-технічному рівні, так і на духовно-світоглядному. **Метою статті** є загальний огляд філософських концепцій «тілесності» та фокусування на внеску вітчизняних філософів у справу відновлення і рекультивації деформованих війною підходів до проблеми тілесності. **Методологічну базу статті** складають принципи і методи філософського знання, які в різних ракурсах актуалізують проблему тілесності – з точки зору її онтологічного статусу, розвитку основ гносеології, придатної щодо пізнання природи тілесності, сучасних досягнень антропології, яка вивчає новітні тренди в царині співвідношення тілесного і соціального, аксіологічних та етико-естетичних засад вивчення тілесності, звершень у соціальній філософії, яка має в своєму арсеналі сучасні напрацювання в системах – «тілесне і суспільство, соціум», «тілесне і окремі сфери суспільного життя», сучасних культурологічних розробок, закладених в основу оцінок тілесності з позицій культури тощо. У свою чергу, загальні філософські підходи утворюють ідейну основу наук, які на рівні суспільної практики втілюють сучасні засади тілесності – соціології, демографії, історії, ін. **Висновки** з матеріалу статті викладені в вигляді концепційних положень, здатних розвинути сучасні уявлення про тілесність – концепт, виплеканий на ниві філософії.

Ключові слова: концепт, тілесність, філософія, історія філософії, культура, Україна.

Вступ. Проблема тілесності відіграє одну з вирішальних соціокультурних ролей в суспільстві, починаючи від усвідомлення людиною свого походження і призначення. Вона обійняла особливе місце у культурних категоризаціях, які були генеровані ще в надрах космологічних уявлень, притаманних архаїчним суспільствам, та є продовженими в у історико-культурному час-просторі, включаючи сучасну цивілізацію. Тілесність є історико-культурний концепт,

активований у фокусі об'єкт-суб'єктних відносин, які мають загальносуспільний і регіонально-локальний характер. У філософії тілесність тлумачиться як сукупність бінарних опозицій, що виражені в узагальнених системах: «душа-тіло», «фізичне тіло-його сутність, абстракція», «внутрішнє «тіло» – його зовнішнє вираження» і т. п. Ця бінарність розводиться тлумачення концепту «тілесність» по різних лакунах людського знання і світогляду – його визначення мають різнохарактерний зміст у філософії і релігії, у культурі та наукових уявленнях, у теорії і практиці суспільного знання і соціокультурної діяльності. Дуалізм у сегменті розуміння душевно-тілесного буття людини чітко виражений у західній філософії, яка відтворює основні сходинки людського пізнання на рівні світосприйняття, світобачення і світорозуміння. Він презентується в якості тлумачення світоглядного (соціокультурного) і природного (онтологічного). Також для західної філософії є буттєвим розрізнення між матеріальним і духовним, що виражено в бінарних методологічних підходах – матеріалізм та ідеалізм, об'єктивний матеріалізм та ідеалізм, суб'єктивний матеріалізм та ідеалізм. Матеріалістичний напрям у філософії проторив шлях наукового розуміння концепту «тілесність». Ідеалістична філософія має власні уявлення про тілесність та реалізує їх у суспільній культурі. Події, які сталися в ХХІ столітті, особливо в культурно-науковому житті, значним чином переформатували ці позиції. На цей момент уплинули сучасні культурологічні і філософсько-наукові підходи, креатовані в річищі пост модерну і мета модерну. Сьогодні йдеться про виживання людства в горнилі гео-політичних та екологічних зрушень. Сучасна філософія намагається дати відповіді на глобальні питання, які постали перед людством, і людністю України, зокрема. Вітчизняні гуманітарії намагаються виробити сучасні підходи в сенсі сполучення національних традицій (які були вироблені ще за часів премодерну, модерну) із загальносвітовими трендами, у межах яких цивілізований світ творить нову філософію, науку і культуру.

Метою статті є загальний огляд філософських концепцій «тілесності» та фокусування на внеску вітчизняних філософів у справу відновлення і рекультивації деформованих війною підходів до проблеми тілесності. **Методологічну базу статті** складають принципи і методи філософського знання, які в різних ракурсах актуалізують проблему тілесності – з точки зору її онтологічного статусу, розвитку основ гносеології, придатної щодо пізнання природи тілесності, сучасних досягнень антропології, яка вивчає новітні тренди в царині співвідношення тілесного і соціального, аксіологічних та етико-естетичних засад вивчення тілесності, звершень у соціальній філософії, яка має в своєму арсеналі сучасні напрацювання в системах – «тілесне і суспільство, соціум», «тілесне і окремі сфери суспільного життя», сучасних культурологічних розробок, закладених в основу оцінок тілесності з позицій культури тощо. У свою чергу, загальні філософські підходи утворюють ідейну основу наук, які на рівні суспільної практики втілюють сучасні засади тілесності – соціології, демографії, історії, ін.

Результати. Стан розробки означеної проблематики виходить із позицій вітчизняних розробок, які залучають досвід світових підходів. У філософському знанні виокремлюються специфіковані підходи щодо концепту «тілесність» – онтологічний, гносеологічний, аксіологічний, естетико-етичний, соціально-філософський, антропологічний та історико-філософський. Його синтетичний характер у сьогоденні трактується також в річищі історії культури, техніки і технологій, у біоетиці та медицині, у психології та педагогіці тощо. **Аліна Бородій** [8] спрямувала дослідницьку увагу на розгляд стрижневих основ *енактивізму* (Ф. Варела, Е. Томсон, Е. Рош), у межах якого тілесність постає в якості перцепієнта та творця перцептивних образів і знаків. Авторка звертається до підходів, розроблених як зарубіжними авторами (А. Бергсон, Р. Бір, М. Бітболь, М. Бовер, Р. Вілсон, Ш. Галахер, Д. Гібсон, Е. Гусерль, Д. Г'юм, Д. Захаві, Е. Кларк, Ж. Коломбетті, А. Лутц, Д. Манеті, У. Матурана, М. Мінський, Д. Моран, А. Ное, Г. Олпорт, Е. Паоло, Д. Рейд, М. Ровлендс, Д. Сільверман, Р. Сміт, Д. Стюарт, Д. Утто, Е. Чемеро, С. Шерінгтон, А. Вахетель), так і вітчизняними дослідниками (І. Добронравова, Г. Ільїна, В. Кебуладзе [33], Т. Кононенко, А. Лактіонова, Н. Логінова). **Олена Сілютіна** [61, с. 171] зазначила, що проблема тілесності як складової людського «Я», привертала увагу гуманітаріїв (філософів, психологів, літераторів) ще за часів З. Фрейда. На думку **Ольги Гомілко** [21; 22],

тілесність є одним із генеральних дієвих чинників історії та культури, вона конструює культурну реальність, має цілісні ознаки культурно-антропологічного феномену. **Вадим Слюсар** [59] розглядає проблему тілесності в зв'язку із формуванням і розвитком особистості, феномен якої знайшов відображення у працях античних філософів, філософів доби Середньовіччя і Модерну [59, с. 10]. Дослідник вважає, що в царині постмодерністських мало місце методологічне розрізнення тіла, стосовно якого в людській істоті взаємодіють *первні* – природний (матеріальний) та ідеальний (духовний) [59, с. 10]. **Маргарита Аветісян** [1] розглядає проблему тілесності в аспекті *трансгуманізму*, який є трендом філософської традиції (Дж. Хакслі, Дж. Б. С. Холдейн, Дж. Д. Бернал, П. Тейяр де Шарден, Ф. М. Есфендіарі, Р. Еттінгер, К. Е. Дрекслер, Р. Курцвейл, Г. Моравек, Д. Пірс, М. Міскі, М. Мур, Н. Бостром, Ю. Ной Харар), що в ній мають місце феномени сучасної культурної доби, пов'язані з трансформаціями природи людини засобами сучасних технологій [1, с. 26]. **Андрій Возний** [19] вважає, що проблема тілесності в історії філософії є одним із компонентів стилю філософського мислення [19, с. 15-16], наводить цитату з О. Гомілко: «...*генезис та теоретична еволюція західної метафізики невід'ємні від апеляції до тілесності...*» [22, с. 25-27]. Характеризуючи історико-філософські періоди, А. Возний стверджує, що в добу Модерну тлумачення феномену тілесності ґрунтувалося на поглядах Р. Декарта, у час позитивізму та його філій – на «філософії життя» Фрідріха Ніцше, у добу екзистенціалізму, феноменології, пост позитивізму та постмодернізму – на висновках від екзистенціалістів, представників «філософії життя» (Шюц, Вальденфельс, Фуко, Дельоз, Бурдьє) [18, с. 4–5]. **Валентина Богаченко** пов'язує антропологічний розвиток людини із техносферою, звертається до біолого-антропологічного підходу М. Шелера, який розглядає еволюцію людини в якості розвитку прагнення до відмінності від тварини [6, с. 19]. Дослідниця вважає, що людина (розглянута в коеволюційному аспекті), сприймається як психосоматична цілісність, яка спрямована на творчу реалізацію усіх аспектів тілесності через культурні прояви – вони утворюють екзистенційний світ людини. Ж.-Л. Нансі обґрунтовує тезу, згідно з якою тіло мислиться як межа думки і отримує означення *corpus*, де «...*тіло- корпус є зібранням частин, членів, зон, станів і функцій...*» [68, с. 139]. Розглядаючи сутність апарату сприйняття людиною світу як структуру тіла, а тіло як «*точку зору на світ*», М. Мерло-Понті зазначає: «...*тіло – це не просто причинний, а трансцендентний стан сприйняття...*» [86, с. 16]. Філософські проблеми, пов'язані із тілесністю досліджує **Марина Бурік** [10]. **Анна Валенса** звертається до виокремлення концепту тілесності в соціально-філософському контексті [11-13]. Співвідношення тілесності духу є цариною пошуків **Ольги Вербицької** [16]. У статті [17] дослідниця звернулася до досвіду класиків постмодерну в аспекті зв'язку між тілом та текстом (Ж. Бодрійяр, Ж. Деррида, Р. Барт). На її думку, М. Фуко та Ж. Бодрійяр вважають, що тіло абсолютно піддається декодуванню; Ж. Деррида та Р. Барт прирівнюють тіло до нескінченного твору, однозначне прочитання якого є неможливим [17, с. 85-91]. На думку **Ольги Дольської** [27; 28], «...*згідно ідеалів Просвітництва, образ тіла мав ознаки біологічного природного тіла...Класична концепція суб'єкта виключала поняття тіла зі свого визначення, людина зводилася до суб'єкта самосвідомості... роботи, присвячені естетичному аналізу, стали головним джерелом розуміння...складних процесів, як залежність розуму від тіла...*» [27, с. 19-21]. **Ірина Кобзєва** викоремила філософські тенденції в аналізі проблеми тілесності, що він був здійснений зарубіжними і вітчизняними вченими. Дослідниця зауважила, що філософи доби пізньої античності розглядали тіло в якості фізичного, матеріального субстрату, підпорядкованого духовному, ідеальному; звернула увагу на те, що тілесні аспекти комунікації зовнішнього прояву (як «мову тіла») вивчали Е. Гіденс, А. Піза, Г. Калеро, Я. Буркхард та О. Лоуен [31, с. 90]. **Валерій Косяк** [34; 35] дослідив людську тілесність, взаємовідносини тілесного і духовного начал у їх історично сконструйованих зближеннях і віддаленнях у гуманітарних епістемах. За В. Косяком, концептуалізація тілесності відтворена через полі епістемний аналіз, плюральність методологічних підстав, інтеграцію наукового, позанаукового і філософського знання [35, с. 11]. **Ольга Кравченко** [36; 37] розгортає дослідження проблеми тілесності у межах феноменології плоті. Проблеми, розкриті у цьому аспекті, сприяють

розширенню предметного поля онтології та феноменології, особливо через залучення до філософського дискурсу підходів від Г. Плеснера і П. Стросона. **Анна Луценко** вважає, що новітніми підходами у філософії, які уникають біологізму в розумінні тіла й не зводять його до фізичного організму, були філософія життя і феноменологія, які заради опису повноти екзистенційного й духовного потенціалу тіла, застосовують категорію тілесності [39; 40]. **Ольга Муха** [43; 44] вважає, що в середовищі вітчизняних науковців значно зріс інтерес до тематики тіла; проте цей аналіз має вузько спеціалізований характер, зокрема, гендерний (Т. Гундорева, Н. Гапон, Д. Міхель), феміністичний (О. Забужко, І. Жерьобкіна), екологічний (Ю. Доброносова, В. Єрмоленко), етично-моралізаторський (Л. Мазур), психосоматичний (В. Розін) тощо. Разом із цим, О. Муха відзначає, що «...незважаючи на самовідданий інтерес до всього тілесного, людина західної цивілізації кінця ХХ ст. так і не опанувала його цілісності...» [43, с. 62]. **Марина Ольховик** [48, с. 66-70] висловила думку про те, що процес реабілітації тілесності в європейській культурі ХХ ст., започаткований роботами Л. Фейєрбаха, А. Шопенгауера та Ф. Ніцше, породив пласт філософсько-естетичної літератури, присвяченої феномену тілесності. З погляду авторки, оберт до «нової тілесності» в культурі пов'язується з феноменологічною традицією, презентованою роботами Е. Гусерля, М. Мерло-Понті, які розгорнули антропологічну проблематику в бік персонального соматичного буття людини [48, с. 66-7-]. На думку дослідниці, відношення до тілесності як культурної універсалії, мало вплив з боку Ж. Лакана, Ж.-П. Сартра, представників сюрреалізму (Ж. Батай, А. Арто), французького постструктуралізму тощо [48, с. 66-70] **Анатолій Осипов** ґрунтовно розкрив співвідношення тілесності і духовності в філософсько-антропологічних розробках [49]. **Майя Плющева** присвятила свою роботу аналізу онтологічних засад тілесності з точки зору феноменології [50]. Авторкою було з'ясовано, що феноменологія розглядає тілесність та інтерсуб'єктивність як взаємозалежні явища, у межах розгляду яких перша може виступати онтологічною основою другої, та навпаки; були проаналізовані теоретичні положення концепцій взаємин тілесності й інтерсуб'єктивності; була запропонована можливість усунення суперечностей у межах феноменологічної концепції інтерсуб'єктивності Ж.-П. Сартра [50]. **Ярослав Потапенко** [51] вважає, що «відкриття тіла» у філософській думці кінця ХІХ – початку ХХ ст. пояснюється реакцією критично налаштованих інтелектуалів на поширення певних тенденцій розвитку західної цивілізації, відносно яких тіло сприймається як символ життєвої стихії, первинної природної матерії; що розгляд проблеми соціокультурних сенсів людської тілесності, був можливим на рівні неklasичного типу раціональності, відносно якого тілесність позиціонувалася в якості продукту соціально-економічного процесу, осмислювалася як опредметнена сукупність соціальних відносин і цінностей. Ці ідеї були ґрунтовно розроблені й поглиблені в роботах представників «франкфуртської школи», у працях М. Фуко. Я. Потапенко також заявив, що Ж. Дерріда проголосив класичний європейський раціоналізм агресивно-імперіалістичним, маскулінно-шовіністичним, сексуально забарвленим і девіантно-стурбованим, навіть, непристойно-порнографічним «фаллоцентризмом» [53, с. 137]. **Юлія Семенова** є автором видань з проблем тілесності [57]. Авторка визначає тілесну само ідентифікацію в якості процесу набуття особистої індивідуальності через відтворення нею власного тілесного образу, співвіднесеного з антропо-культурними взірцями, що, в свою чергу, є підґрунтям для набуття культурної, соціальної, політичної та інших ідентичностей, необхідних для повноцінної самореалізації особистості. **Ігор Стрижик** [60] вважає, що вибір ідеї «втіленої людини» як складової частини для філософських пошуків не означав для Г. Марселя розв'язання всіх філософських проблем, він відкривав іншу інтерпретацію онтологічної багатогранності людського буття в межах логіки філософського подиву. Автором було визначено, що екзистенціальна філософська думка Г. Марселя переплітається, в багатьох аспектах, із екзистенціалістами і феноменологами ХХ ст. – Е. Гуссерлем, М. Анрі, М. Мерло-Понті, Ж. І. Лакостою, Ж.-Л. Крет'єном та Е. Фальком [84, с. 58]. **Олександр Тимофєєв** [61] розмірковує стосовно актуальності філософських розвідок Дж. Агамбена, а, особливо, його концепції «голового життя». **Назіп Хамітов** розробив цикл праць із проблем антропології [66-67]. На думку **Людмили Шкіль**, для

сучасної філософської думки є характерним антропологічне спрямування до дослідження проблеми тілесності; спектр філософських розвідок з цієї проблематики значно розширився [69, с. 169].

Метою статті є загальна оцінка концепту «тілесність», який пройшов довгий історико-культурний шлях на європейських та транс атлантичних теренах, був визначений і описаний в історико-філософських параметрах на рівні європейської філософії.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із глобальними суспільними змінами потужно зріс інтерес до проблеми філософського осмислення людини (її тіла і душі), в тому числі, до соціокультурного поняття «*тілесність*» як однієї зі складових людської сутності [31]. У загальному дискурсі «*тіло*» означає фізично обмежену частину матерії, живий організм, яка певним чином співвідноситься із поняттям «*душа*». Філософія розширює і поглиблює проблему тіла і тілесності відповідно до визнання на суспільно-соціальному рівнях їхньої цінності. Генеральною лакуною розуміння тілесності є *філософсько-антропологічне знання*, що воно тлумачить її в якості провідного атрибуту буття людського, що включений у систему категорій: «фізіологічне», «психічне», «духовне», «природне», «соціальне», «культурне». «Володарка» тіла – людина, визначається притаманною їй сукупністю генетичних, онтологічних, структурних і функціональних якостей. Філософська антропологія співвідносить тіло і душу як дуалізм тіла і душі; пріоритет тіла/душі; єдність тіла і душі. Літературознавча енциклопедія [63] тлумачить *тілесність* як неklasичне поняття, що воно трактує суб'єкт як трансцендентний феномен [63, с. 486-487]. Тіло виконує роль терміну, застосованого в естетичному, соціогуманітарному тощо, знанні, позначаючи соціокультурні ознаки тілесності (внутрішній план), яка наділена функціями ментальності (зовнішній план) [63, с. 486-487]. У філософському словнику «тіло» як філософське поняття співвідноситься із філософськими парадигмами – від премодерних до мета модерних [62]. У філософському енциклопедичному словнику подано дефініцію терміна «живе тіло»: «...*Живе тіло...одушевленне тіло людини... товарини (авт. у даному визначенні одушевленість стосується лише людського тіла). Людське тіло,.. є основою душевного життя: тіло і душа утворюють первинну єдність як противагу єдності духовній...*» [64, с. 450]. Наталія Медведева пропонує багатомірний підхід до проблеми тілесності. За її визначенням, «...*тілесність...існує в...вимірах: біологічне (природне) тіло, внутрішня тілесність, зовнішня тілесність,.. конструюється на їхньому перетині. Перший вимір: біологічне тіло людини-тіло як організм. Другий вимір: внутрішня тілесність – містить у собі сукупність тілесних відчуттів людини, почуття «самості», відчуття «Я» – тіла в тілі. Третій вимір: зовнішня тілесність – тіло для інших – тіло як символ, що відображає особистісні характеристики людини... за допомогою якого здійснюється самовираження, те, що безпосередньо сприймається оточенням, завдяки якому людина включається в соціальні зв'язки...*» [41, с. 9]. Ганна Найдьонова розглядає концепт «тіло» в межах різних підсистем буття людини; визначає «тілесність» як сформований на основі тіла (природного об'єкта) «соціально детермінований» та «культурно забарвлений» феномен. На думку дослідниці, «...*тілесність утворюється в контексті генотипу, статевої приналежності...унікальних біопсихічних особливостей індивіда в процесі його адаптації ... самореалізації...*» [46, с. 95]. За Г. Найдьоновою, наявність самосвідомості відрізняє тіло людини від тіла тварини; людина усвідомлює себе носієм тілесності, «...*саме тому вона виходить за межі власного тілесного існування і стає чимось більшим, ніж просто тіло – особистістю...*» [46, с. 95]. Класична – новочасна парадигма, зафіксувала категорію «людина» суто як «суб'єкт», безтілесний по своїй суті феномен. У постмодерній парадигмі концепт «тіло» репрезентується в сфері сексуальності, еротики, суспільної взаємодії, релігійного досвіду та влади. Як елемент культурної категоризації, «тіло» виходить за його конкретні фізичні межі. У сивій давнині людства ця категорія мала роль базової моделі для космологічних схем. Розуміння «тіла» у межах релігійної та філософської думки було структуроване з точки зору методологічних розрізень відносно того, що воно тлумачиться як «тілесність» – раціонально-емоційна форма і зміст тіла як об'єкта пізнання. Проблема людського тіла як одного із засобів соціальної комунікації та соціокультурного впливу була

актуальною протягом історико-культурних діб. У античні часи «тіло» набуло статусу об'єкта дослідження. Уплив античної філософії на християнство був здійснений Платоном і неоплатоніками, які уважали душу нематеріальною та безтілесною субстанцією. Дуалізм матеріального і духовного був започаткований в цій філософії. Свої кінцеві межі він знайшов у ідеалістичному об'єктивізмові та натуралістичному суб'єктивному матеріалізмові. До цієї проблематики зверталися Демокрит, Сократ, Арістотель, Епікур, Сенека тощо; вони по-різному аналізували поняття душі і тіла. У цих роздумах тіло людини було презентоване як знаряддя душі, своєрідне «дзеркало», слугуючи формою відображення сутності космосу. У світлі ранньофілософського тлумачення свідомості тілесність означала недостовірну мінливість реальності оточуючого світу. У Платона дуалістичне розрізнення розуму (душі) і тіла ускладнюється додатковим припущенням щодо душі як керівної сили тіла [88]. Платон уважав, що тіло і розум існують окремо, частково протистоять одне одному; інтереси тіла є суто фізичними потребами та формою чуттєвих задовольень; розум (душа) має здатність і волю здобувати реальні знання про ідеальні форми; душа намагається прив'язати розум до тіла, змусити їх існувати разом. Платон відобразив цю подвійність (як онтологічну амбівалентність тілесного світу) через поняття «становлення». Тут мова йде не стільки про реальну натуральну фактичну констатацію досвіду, скільки про умовисновок філософського розумування (як стану душі) – він надає тілесності сенсу сутнісної ознаки суцього, забарвлює тілесність метафізичним визначенням суцього, надає йому якість метафізичного еквівалента. У такому розрізі «тілесність» дорівнює чуттєвій даності, співпадаючою із досвідом буття людини. Цьому досвіду (також тілесності, чуттєвій даності) протистоїть *умоосягнення*. У змісті вчення Платона провідна роль належить суцьому (як сукупності форм чуттєвого буття). «Суцце» обіймає певне положення між безтілесним світом ейдосів та тілесною субстанцією матерії. Арістотель уможливно перетворює тілесні чуттєві форми на первневі сутності – висхідні даності буття. Для Арістотеля феномен тілесності є агентом своєрідної композиції форми та матерії, єдність яких є властивою для суцього. Арістотель стверджував, що душа є «*першою дійсністю природного органічного тіла*» [7]. У Середньовічну добу мислителі виділяли в людині вищу інстанцію – дух, розглядаючи тілоплоть в якості «сцени», на якій розгортаються «низькі» пристрасті. Середньовічна схоластика набула статусу метафізичної рецепції релігійного досвіду (і канону) християнства. Її основне питання – про онтологічну природу загального – універсальї), формулюється через опертя на поняття тілесного. Метафізична дихотомія схоластичного мислення вирішує: чи є *універсальї* узагальненнями якостей існуючих окремих речей, чи вони є реальними безпосередньо. На думку Фоми Аквінського, тіло доповнює душу, не сковуючи її вищу волю і призначення. Ф. Аквінський та його послідовники використовували аристотелівську концепцію душі в якості *життєвого принципу*, позначаючи таким чином тілесні знання, відчуття та переживання в тілі, відносно яких була можливою класифікація індивідів на підставі певних розрізень в сфері духу; схоластики уважали ці розрізнення більш важливими, ніж між душею і тілом. Це положення посилювало платонівське знецінення «гріховної» плоті на користь вищих якостей – душі/духу. Іоанн Дунс Скот втілював ідею зближення рослинних, фізичних і розумових функцій душі. На переконання Уільяма Оккама, щодо душі можливо міркувати на підставі виявів її психічних якостей. Арабо-мусульманські мислителі (Аль-Газалі, Ібн-Рушд, Ібн-Сина, Аль-Фарабі) зробили певний внесок в справу розробки співвідношення духовного і тілесного; Ібн-Сина розвинув ідею єдності і цілісності організму. Мислителі доби Ренесансу звертались до ідеалів, вироблених у добу античності; митці цього періоду зображували ідеальні тіла героїв, богів і богинь, які втілюють тілесні принади. У добу Реформації сталося відділення духовного буття від тілесного, гріховного. У результаті був вибудований образ «нової» людини – людини, розділеної на безтілесну духовність, і бездуховну тілесність. У Новий Час були здійснені спроби скласти цілісну картину світу, починаючи з космосу і закінчуючи *людиною*, з метою синтезу в ній тілесного і душевного (розумового). Її ідеал був розкритий у змісті трактатів авторства Рене Декарта [24]. Дуалізм Р. Декарт робить ключовим у власному раціоналістичному методі, відносно застосування якого, кожна із субстанцій – «*res cogitans*» (річ мисляча,

але не протяжна) та «*res extensa*» (річ протяжна, але не мисляча), перебувають у своїх автономних сферах. Р. Декарт сформулював абсолютну відмінність між *ментальною* та *матеріальною* субстанціями. Характеристикою першої була свідомість (або «мислення»), другої – простір. Третьою сутністю для Декарта був Бог. Концепція «розуму» Р. Декарта включає акти чистого інтелекту та волі, виключаючи інші аспекти психіки (відчуття, уяву та емоції), вони розміщуються у тілі, діють в інтерактивній (проміжній) сфері, співвідносять тіло із розумом та зовнішнім світом. Особливий статус Р. Декарт надавав «чистому розуму» індивіда – душі, уважаючи її здатною контролювати особистість через акти волі. Б. Спіноза замінив ідею двох різних субстанцій на «теорію подвійного аспекту», припустивши, що єдина субстанція (Бог або Природа) має нескінченні атрибути, посеред яких – ментальний і матеріальний, – можуть бути пізнані людиною. Відповідно до цієї теорії розум і тіло є двома аспектами буттєвої реальності, яка за своєю суттю не є ані психічною, ані фізичною. Б. Спіноза висуває нову альтернативу – існування/буття, свідомість/тілесність. Томас Гоббс обстоює думку щодо уподібнення людського організму механічному апаратові. Ж.-О. де Ламетрі описує людське тіло в формі годинникового механізму. У модерну добу метафізика переймалася поняттям «природа» і поняттям «Я» (як самосвідомий суб'єкт). Виходячи із своєрідного тлумачення природи, у цей час усі властивості, якими будь-яке суще «володіло» в якості тілесно існуючих, наповнювалися сенсом безумовних онтологічних визначень. За часів Просвітництва запанувала безтілесна концепція людини і культури; у цей час уважалось, що проблемами фізичного тіла мають перейматися медицина та емпіричне природознавство. Одночасно із «натуралізацією» буття, модерна метафізика «гуманізувала» людину, яка стала уважатися сегментом чуттєвого світу – людина втратила підґрунття своєї універсальності, народився феномен «Я» (самосвідомий суб'єкт), який «вивільнив» людину від обмеженості тієї частковості буття, що на неї було приречене тіло. Унаслідок цього суб'єкт (як культурне творіння) отримав «своє» «тіло» в якості феномену, дотичного по формі і змісту, до «тіла» цивілізації (суспільства). Цей статус «соціального тіла» «знімає» у собі чуттєвий світ як такий (як універсум природнього реального). Феномен «Я», який отримав самостійний статус в ідеалістичній філософії, особливо розгорнувся в концепції І. Канта [52]. Його трансцендентальний ідеалізм є вираженням епістемологічної доктрини, яка стверджує: індивіди когнітивно сконструйовані таким чином, що вони можуть розуміти речі лише такими, якими вони їм уважаються. Це положення свідчить про відмову від картезіанського дуалізму (розум/тіло), який, на думку І. Канта, невірно застосовує категорії «субстанцію». І. Г. Фіхте акцентував на «вільних» діях людини, на кінцевому Я (обмеженому рамками свободи). За Й. Г. Фіхте, тіло не є предметом *внутрішнього споглядання*, оскільки немає внутрішнього загального відчуття всього тіла, тільки його частин; одночасно воно не є предметом *зовнішнього споглядання* [61]. Його думки вплинули на Г. Гегеля і Л. Фейєрбаха, які розмірковували над тим, що за умов детермінізму (як закону космосу (природи)) мав би існувати «інструмент», який міг би освоїти цю природу. Ним якраз і виявилися тіло і тілесність як феномени людського. К. Маркс започаткував матеріалістичне розуміння людини, акцентуючи на діяльнісному, творчому первні в людській природі. У цьому контексті тіло слугує виразником певного суспільного відношення; тілесність не має нічого спільного з фізичним тілом. Феноменологи відкинули посткартезіанський біологічно-механічний підхід до тіла як фізичного об'єкта (Körper), і зосередились на «живому тілі» (Leib). Досліджуючи взаємозв'язок між тілом, діями та сприйняттям, феноменологія долає редуccionізм картезіанського дуалізму, заклавши основи для побудови *теорій тіла*, до яких, у свою чергу, були пристосовані досягненнями в психоаналізі, соціальній історії, теорії літератури тощо. Зигмунд Фрейд ускладнив тогочасні уявлення про тіло, виокремивши різницю між тілом як організмом та людиною-суб'єктом як психосоматичною істотою [68]. На думку З. Фрейда, фізичний організм відповідає лише тим потребам, які повинні бути задоволені задля забезпечення його виживання [68, с. 35]. З іншого боку, індивід є суб'єктом бажання, пізнає себе як у своєму утіленні, так і у відносинах з іншими тілами, іншими об'єктами (розглянутими в аспекті психіки). З. Фрейд уважав, що сприйняття тіла як зовнішньої частини оболонки незалежного

внутрішнього, є невідповідним щодо структурної складності психосоматичного буття. Психоаналітичний підхід З. Фрейда містив специфічне формулювання людського розуму – він має відносну автономію, відображає власний специфічний динамізм, і ґрунтується на несвідомому. З цієї позиції співвідношення тіла/розуму/несвідомого розглядається в якості проміжної сфери, яка фіксує як безперервність між тілом і розумом, єдність системи «розум/тіло» (яка зумовлена, в свою чергу, соціальним контекстом/культурним «третім світом»). У ній легітимізується континуум «тіло-розум», реструктурується «розум», який уводиться в площину його несвідомих компонентів. Одночасно «тілесне буття-у-світі» спричиняється через зв'язок з соціально сконструйованою реальністю; несвідоме таким чином виконує роль медіума між тілесно-розумовою сферою людини та часо-просторовою суспільно-соціальною сферою, особливо її культурним сегментом. Ф. Ніцше уважав тілесні функції людини більш важливими, ніж свідомісні; розміщував тіло у нижче, об'єктивоване становище відносно безтілесної душі, розуму та свідомості. У міркуваннях Ф. Ніцше тіло постає могутньою силою «природного» в людині – воно протистоїть амбіціям раціональності та зазіханням «слабких нікчем» на права влади. Для Ф. Ніцше фізичний організм, усі прояви людської тілесності є сукупністю універсальних проявів «волі до життя» та прагнення усього живого до самоствердження. Тіло у Ф. Ніцше набуває пафосу і сили, самостійної активності та провіденціальної ролі [13, с. 343-436]. Розмежовуючи поняття Надлюдини та звичайної людини, Ф. Ніцше стверджує, що людська пристрасть до пізнання природи є лише засобом, за допомогою якого тіло прагне досягти досконалості. Ф. Ніцше віддавав перевагу тілу над душею у тому сенсі, що воно кращим чином утілює дух (Geist); стверджував, що «духовне» треба розуміти як «мову жестів тіла». У фрейдистському ключі Ф. Ніцше змістив фокус зі свідомого на «темний бік» людського розуму, – із раціонального на ірраціональний шари. Жак Лакан аналізував теорії З. Фрейда, намагаючись об'єднати психоаналітичне пояснення «єго» з поясненням «тіла» [63]. Ж. Лакан розглядає в динаміці людський розвиток, у межах якого індивід розкриває себе і світ навколо себе через сприйняття і розуміння власного тіла. Це розкриття є станом індивідуального відчуження і розрізнення (статево-тілесного), що вони фіксуються як структурована мова, яка конструює відносини між тілом як елементом матерії, та соціокультурою, іншими тілами, між тілом як організмом та його утіленням в «єго» [63]. П. Ріккерт стверджував, що світ людської тілесності, людських діянь тощо, можливо зрозуміти з методологічних позицій, які ураховують важливість цінностей і соціальних норм, звичаїв і традицій, притаманних суспільному буттю [54]. К.-Г. Юнг доводив, що тілесність людини може включати в себе не тільки власне «Я», але й «Я Іншого», також архетипи соціального несвідомого. Г. Калеро, А. Піз пов'язували тіло з невербальною комунікацією між людьми. Тілесність як філософський і соціальнопсихологічний феномен стала предметом дослідження філософів, культурологів у ХХ ст. (А. Арто, М. Гайдеггер, А. Лоурен, Р. Барт, М. Мосс, Е. Гідденс, Ж. Дерріда, Т. Ейс, М. Фуко [65; 70], Т. Лукман). У соціокультурному аспекті тіло тлумачилося в якості субстанційної сфери природи. Це поняття позначало фізичний об'єкт, позбавлений духовності. Таке визначення склало основу тлумачення тіла і тілесності як *біологічного, фізіологічного* організму. Одночасно на рівні його культурологічного трактування був креатований *естетичний (культурний)* підхід. На рівні суспільного цивілізаційного сприйняття тіло розуміється як *практика суспільного життя*. Екзистенціалісти розглядали тіло як першоджерело чутливості, завдяки якій людина здатна пізнавати світ (М. Хайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр [55], М. Мерло-Понті [42; 85-86]). Ж. Бодрійяр означив тіло елементом (одиницею) товарно-знакових відносин споживацького (пост модерного) суспільства, отожднюючи поняття «мода» та «гіперсексуальність». М. Фуко інтегрував тіло у «мікрофізику влади». У своїй книзі М. Фуко аналізує генезу владного контролю над тілом [42]. Для філософа *топологія* тілесності є перетином трьох онтологій – влади, пізнання та суб'єктивації. Його увага сфокусована на тому, яким чином та у яких формах відбувається своєрідна розплата тіла за людську потребу пізнання. З метою дослідження цього факту М. Фуко детально розглядає варіанти руйнації тіла владою в просторі соціальних інституцій. За його переконанням, владно-культурний стан у соціумі викликає опір тілесності.

М. Фуко робить спробу винайти теоретичні засоби такого опору з метою надання можливості тілу «говорити» власною мовою, яка, за М. Фуко, пригнічується через репресію явищ у тілесному світі. Феномен тілесності у М. Фуко постає гіпостазованим, таким, що утрачає власний сенс, одночасно дезінтегруючи особистість як носія підвладного тіла. У цих умовах тіло вимушене сплачувати високу ціну за можливість пізнання у владному середовищі соціального. Таким чином, М. Фуко, розмірковуючи про «тіло», концептуалізує «тілесність»: у її змісті розуміється особистісний сенс тіла як джерела пізнання і досвіду, як форма суб'єктивного світу тілесних переживань та осередку свідомого/безсвідомого опору владі. Обертаючись до феноменологічного розуміння перетину із суспільними структурами і силами, які творять реальність та досвід «живого тіла» у світі поза контролюючим центром, М. Фуко позиціонує тіло як виробництво, що воно потрапило в сітку владних відносин, які формують та дисциплінують його «матеріальність» відповідно до історично мінливих стандартів нормалізації та зрозумілості [85-86]. П. Бурд'є розглядає соціальний світ як багатовимірний простір розподілу капіталів (економічного, політичного, соціального, культурного), для яких велике значення мають стосунки володіння, привласнення, відтворення. З цього приводу П. Бурд'є зазначає, що «...людські істоти являються в один і той же час біологічними індивідами і соціальними агентами...» [13, с. 48]. Відмітимо – П. Бурд'є не застосовує концепт «тілесність» в якості окремого поняття, але його підходи певним чином розкривають біологічне і соціальне як феномени, що позиціонують її в соціокультурному часо-просторі. Е. Дюркгейм убачав у тілі «чинник індивідуації». І. Марсель наділяв людське існування рисами «тілесної визначеності» (розрізняючи «тіло власне» (*corps propre*) і «тіло – об'єкт» (*corps physical*)). У Ж.-П. Сартра є подібною думка щодо поділу на «тіло – суб'єкт» і «тіло – об'єкт». Метафізика Ж.-П. Сартра мала місце в ході боротьби стратегій в онтології та антропології, між позитивістським тлумаченням людини як частини природи і спіритуалізмом, який розчиняє буття людини в системі ідей [55]. Заперечуючи позитивістський редукаціонізм, Ж.-П. Сартр зводить психіку до нейрофізіологічних процесів. Анти платонізм розглядається Ж.-П. Сартром як засіб подолання «вади» попередньої метафізики – її спроб звести буття до мислення. Для філософа ця переорієнтація гарантувала не лише отримання «оголеного» буття людини, буття, від якого людина була відторгнена в минулих філософських пошуках, але реальний вихід до «істинного» [55]. М. Шелер розрізняє переживаюче «тіло – плоть» та «тіло – річ». Едмунд Гуссерль заснував вчення про трансцендентальне «єго», яке тлумачиться як суб'єктивне джерело досвіду, яке утворює буття. При цьому воно не є ані ментальним, ані фізичним, є спрямованим на креацію ментальної оболонки тіла-плоті. Із погляду Е. Гуссерля, тіло-плоть, будучи природним феноменом, містить у собі особливий шар, що належить сфері душевного; тіло не вважається матеріальною річчю, воно є субстанцією, у якій взаємодіють природне і духовне. Виведене філософом поняття «*Leiblichkeit*» («тілесність») указує на унікальну особливість людського тіла «бути живим», «уособлювати суб'єктивність», бути «джерелом досвіду». Е. Гуссерль підносить тілесність до рівня базових екзистенціалів людського буття, – до інтенційності, темпоральності та інтерсуб'єктивності. Відповідно до Е. Гуссерля, виключно тілесність може уважатися джерелом існування «іншої» свідомості у власному особистому досвіді. Цей процес реалізується через «*аппрезентацію*» – своєрідне поєднання «власного» тіла з тілом «Іншого». Е. Гуссерль уважав основою інтерсуб'єктивного світу, буття соціального, саме тілесність [13, с. 390-391]. Виходячи з цієї позиції, Л. Ландгребе робить висновок про т. зв. «нульову функцію» тіла у людському досвіді – тіло є абсолютно «присутнім», є межею людини. Через таке бачення «тіло» монтується в теорію пізнання, стаючи «моїм власним тілом», своєрідним медіумом даності мене (індивіда) світові. Специфічною позицією щодо тлумачення тіла є підхід Г. Плеснера, який стверджував: на противагу «неживому тілу» (для якого межа між ним і навколишнім середовищем є нечіткою), «живе тіло» є жорстко відмежованим від довкілля. У «для-себе-бутті» «живого тіла» міститься його піднесеність над простором його існування: воно «обіймає» певне місце в просторі (*Stelle*), маючи визначене «місцеперебування» (*Ort*). «Живе тіло», подібне до фізичних речей, перебуває в просторі, але це відображає фізичний «зріз» його

існування; у «феноменологічному» зрізі тіло «утверджує» простір (у той час, як фізичні тіла лише «заповнюють» простір). «Позиційність» є спільною властивістю тіла, людини і тварини, специфікою людського тіла відносно тваринного, є виразом подвійності його існування – як тіло (Körper), і як тіло-плоть (Leib). Таким чином Г. Плеснер пояснює зародження свідомості. Повноцінні систематичні розробки, пов'язані з дослідженням проблеми тіла/роуму, прагнення вийти за межі метафізичного дуалізму, мали місце у фрейдистському психоаналізі та феноменології, що вона яскраво представлена постаттю Моріса Мерло-Понті [42]. На ранній стадії його творчості (у вигляді психоаналітичної концепції людського розуму (включаючи несвідоме)), людське тіло зводилося до спрощеної ментальної репрезентації образу тіла; при цьому, не бралася до уваги його фізична тілесність. Далі М. Мерло-Понті перейшов до тлумачення складної форми відношення «тіла-суб'єкта» до світу об'єктів, інших людей. На його погляд, це не означало знецінення «тіла» до фізичного розміщення розуму. «Вищі» функції, включаючи саму думку, були віднесені філософом до ряду тілесних функцій, які стосуються як мозку, так і усього тіла (розглянутого в його реляційному «бутті-у-світі»). Для М. Мерло-Понті суб'єктом, який «говорить», спілкується, є «суб'єкт-тіло», яке висловлюється «автентичною мовою», що вона, в свою чергу, виражає присутність думки у світі в тілесній формі. Для М. Мерло-Понті тіло є плоттю, засіб «володіти» світом; тіло є посередником такого «володіння». Однак, цей «медіум» не є ідеальним, він має своєрідну «матеріальність» – у цьому сенсі тіло виконує роль «безпосереднього людського буття», «індивідуальної укоріненості» у світі. М. Мерло-Понті вважає, що тіло відображає «відкритість» людини світові – вона віддзеркалює специфіку людського сприйняття: не Я «сприймаю», але «В Мені» сприймається [86, с.298-299]. «Власному» тілу, або ставленню до нього, Б. Вальденфельс протиставляє «Чуже» (бачення, розуміння), стверджуючи, що «... Чуже являє себе як таке, на що ми відповідаємо, коли ми щось говоримо або робимо. Воно діє як домагання, оклик, збудження, вимога або виклик, як провокація... Між домаганням і відповіддю немає ніякого консенсусу, ніякого єднання, ніякого порівняння...» [14, с. 65]. У цьому аспекті треба розуміти, що парадокс стосунків тілесного досвіду Свого та Чужого полягає у тому, що якби Своє і Чуже були б цілком автономними, то неможливим би був зв'язок між власним живим (Leib) та фізичним (Körper) тілами, також зв'язок із Іншим у його живому тілі, оскільки у такому випадку бракує «єдиного поля досвіду». При цьому, Своє та Чуже неможливо вивести одне з одного, оскільки кожна людина певним тілесним чином є незалежними одна від одної. Філософська думка другої половини ХХ століття має основним результатом тлумачення людини в якості «утіленого» суб'єкта. У міркуваннях філософів цієї доби це означало пошук новітнього «утілення» індивіда – через культуру, яка певним чином вирішує проблему дуалізму тіла і душі, тілесності і культури. Феноменологи і структуралісти перевели цей пошук на рейки означення дуалізму «Я» та «Іншого» (Е. Гуссерль), «Я» і «Інакшого» (М. Фуко). Основний вплив на розуміння тілесності як культурного феномену, спричинили погляди, розроблені в річищі лаканівського психоаналізу, позиції представників пост структуралізму, фемінізму і постфемінізму (Дж. Батлер, С. Бордо, Е. Гросс), лідерів західної соціальної і культурної антропології (М. Мосс, А. Фельдман); роздуми сюрреалістів (Ж. Батай, А. Арто). Ці гуманітарії утворили поле міркувань щодо тілесності в добу постмодерну. В його межах *трансцендентна тілесність* презентує феноменальну тілесність як спосіб сприйняття і мислення, на підставі якого людина проживає і переживає ситуацію свого буття. Соціальне тіло набуває статусу і ознак ситуації, що у ній людина знаходить своє «Я», у ході інтеграції з ситуацією тілесної істоти. З цього погляду, екзистенційне сприйняття власного «Я» крізь призму тілесності, є формою і змістом існування в ситуації вибору і схвалення ситуації, що у ній вибір і подальше схвалення реалізуються на рівні тілесності. Причому, простір тілесного буття формується як результат дій феноменального тіла, яке, в цілому, визначається не зовнішнім, тривимірним універсальним простором, а трансцендентним буттям, у межах якого людина вважає істиною власне існування та здійснення. Саме у цьому бутті реалізується простір її надій, сподівань, ідеалів, перемог, задоволень і насолоди; одночасно існує також простір людських спокус, випробувань, поразок, сорому,

страждань і розчарувань. Для філософії постмодернізму є характерною рисою концептуалізація онтологічної укоріненості тіла індивіда в культурному часо-просторі. Особисті простори (включаючи тіло і тілесність), розкриваються в загальному просторі *культури*. Культурна традиція вкупі з інноваціями виконує роль соціокультурного механізму формування і розвитку людської тілесності, через який реалізується ідейний зміст суспільних відносин, потенційна сукупність якостей і властивостей особистості. Ці моменти осмислюються в ході філософського дискурсу, який певним чином втілює феномен тілесності як органічної єдності, що на її перетинах пролонговано креатуються природно-тілесні передумови існування людини у їхньому співвідношенні із соціальними, культурними впливами. Філософи, які мають відношення до постмодернізму, осмислюючи людську тілесність, розглядають цей феномен у межах соціокультурного підходу, уважаючи її продуктом культури, як перетворене під впливом соціальних і культурних факторів тіло людини, яке володіє соціокультурним значенням і смислами, виконує визначені соціокультурні функції. Дослідницька увага фокусується на тому факті, що процес усвідомлення себе, як істоти тілесної є можливим лише для людини – мислячої, культурної істоти. З метою опису і осмислення тіла в контексті соціокультури, філософи–постмодерністи пропонують різні концепти. Зокрема, феноменологи акцентують на тому, що «організм» в особистісному сприйнятті постає як штучний конструкт; у філософському контексті відіграє роль «ідеального об'єкта». Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі вивели «тіло без органів» в якості вираження результату накладання семантичного середовища на феномен тілесності [63-64]. На їхню думку, він існує поза анатомічною реальністю тіла, не є образом тіла чи тілом-об'єктом. У цілому, «тіло без органів» протиставляється організму, як стабільній системі органів із диференційованими функціями. Основною ознакою «тіла без органів» є «тимчасова і минула присутність певних органів» [63]. Семантична структура «пустих тіл» корелюється із семантичною структурою «пустого знака» у постмодерністській текстології, яка розглядає текст у якості відкритого об'єкту варіативним нараціям соціокультурного часо-простору. Для Ж. Дельоза тілесність постає в якості суттєвого засновку усієї топологічної структури соціального. Саме тілесність демонструє факти взаємодій соціальних акторів та процеси форматування соціального простору; вона виконує роль безумовного представника суб'єктивності, навіть є самою суб'єктивністю (на рівні відтворення соціального) [73, с. 71-96]. Філософ стверджує: «...У тілесності немає нічого спільного з власне тілом. Це тіло без образу, в якому немає нічого не репрезентованого...» [73, с. 77]. Таким чином, заперечення матеріальності тілесного зводить уявлення про нього до цілковитої абстракції. Тілесність не можна візуально побачити та чітко зафіксувати. Також тлумачення тіла у контексті цієї позиції виходить за межі фізіології; мається на увазі, що, визначаючи свою ідентичність, індивід конструює свій образ, який через тіло презентує його буття. Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі відкинули ідею про те, що тілесність, матеріальність і статеві відмінності, передують думці, що вони заперечуються репресивними режимами. Філософи стверджували, що тіла, як і їхні репрезентації, є аспектами пролонгованих дискурсів і теоретичних реконфігурацій, у межах яких окрема подія не відтворює значення/матеріальність «тіла»; що практики «тілесного» позначення функціонують позитивно, утворюючи умови, у яких обмежується/стримується подія «тілесного становлення». А. Шюц, спираючись на феноменологічну парадигму, певним чином осмислює розуміння «життєвого світу» Е. Гусерлем, уважаючи його основою адекватної експлікації соціальної реальності. За А. Шюцем, тілесність, як екзистенціал, який жорстко пов'язаний з інтерсуб'єктивністю, є фокусом «біографічної ситуації» людини у соціумі. Цілісна система релевантностей, структура суспільних пріоритетів та значущості є зосередженою (для суб'єкта у соціальному середовищі) відносно його «біографічної ситуації». При цьому, визначальні елементи цього впливового становища у соціальному середовищі (на кшталт факту народження, вікові зміни, зайнятість, система родових стосунків, ін.) необхідно пов'язані з тілесністю [13, с. 371-385]. У рубіжну добу (від останньої треті ХХ ст. і на початку ХХІ ст.) значно поживився інтерес до цієї проблематики, що було зумовлено змінами у науковій, політичній, екологічній, економічній та соціокультурній сферах суспільного буття. Сучасна антропологія

актуалізувала методологічний аналіз тілесних, соматичних передумов існування людини. Зусиллями М. Шелера, Х. Плеснера, Е. Ротхакера і А. Гелена у філософії був спричинений фундаментальний *антропологічний поворот*, який, в свою чергу, живився досягненнями зі сфери «філософії життя», екзистенціалізму, феноменології, сучасної науки і методології пізнання, практичної філософії. У його «тілі» сталася легітимація існування особливого «продукту» взаємодії тіла і психіки. Філософський розгляд у такому «оберті» віддзеркалював перехід від аналізу буття суцього до осмислення онтологічних феноменів, що у них експлікується феномен буття. Його оформленням його стала *апеляція* до людської тілесності як сутнісного чинника і основи людського буття. Цей умовивідний комплекс визначив актуальність теми тілесності в сучасній філософській свідомості. Поняття тілесності в ній відіграє роль засобу подолання редукції феномену людини до самосвідомого суб'єкту та редукції буття до суцього. Глибоким проникненням у ці лакуни став структуралізм, який уважає тілесність особливим типом організації і структурування досвіду, що в його межах структура «переживання» має як індивідуальний, так і колективний характер, є прямо пов'язаною з самовідчуттям суспільства. Розробки, здійснені на філософській ниві в час постмодерну і метамодерну, породили особливий дискурс, в якому цінності людського тіла і цінності тілесності як соціокультурного феномену, набули певного змісту з точки зору розвитку сучасних наукових і практичних лакун, таких, як: біотехнологія, гена інженерія, еволюційна психологія, когнітивна нейронаука, науки із побудови штучного інтелекту, біокібернетика, біосеміотика, тощо [9; 29].

Наукова новизна статті полягає в певній систематизації історико-філософських поглядів, які розкривають складний світ співвідношення тіла і тілесності, душі і тіла, широкий спектр матеріалістичних та ідеалістичних трактувань тілесності як біологічного та соціокультурного феномену.

Висновки. Проблема тілесності вивчалася протягом великого історико-культурного часу, особливо філософами Західного суспільства. Відносно тезового огляду концепцій і теорій такого спрямування можливо виокремити межі, на яких пролонговано балансують спроби адекватного опису понятті «тілесність». Це по-перше – сфера перетину природного та культурного, а по-друге – це сфера, в якій співвідносяться: індивідуальне, суб'єктивне, соціальне, інтерсуб'єктивне. Тілесність уважається ширшим поняттям, ніж поняття тіла. Це розширення породило безліч підходів щодо визначення «людської природи». Концепт «тілесність» акцентує на особистісності та унікальності людського буття на тлі природного існування, розкриває широкі можливості щодо осягнення і утілення (реалізації) духовних аспектів людини у соціокультурному середовищі. Пліуралістичність та суперечливість сучасного дискурсу тілесності є свідченням актуальності цієї проблематики на тлі кризових ситуацій сьогодення. У сьогоденні є важливим застосування некласичної методології філософських досліджень, таких, як: феноменологія, соціальна топологія, що вони адекватним чином експлікують поняття тілесності та соціальності (культурності) у придатних категоріях на кшталт: соціальне поле, соціальний простір, агент та його положення у просторово-часовій єдності вказаного поля. Особливе значення сьогодні має методологія метамодернізму та метафілософія. У цих лакунах напрацьовуються новітні перспективи виживання людства в умовах криз різного характеру та проектні технології із побудови суспільства без війн, страждань, соціальних потрясінь і т. п. Для України це має вирішальне значення у час боротьби за життя, незалежність, відновлення людського та інших суспільних ресурсів. Слава Україні! Слава її захисникам! Слава народу України!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аветісян, М. Філософсько-антропологічні та історично-філософські основи трансгуманізму у сучасній культурі: визначення та розвиток концепції. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки». 2021. Випуск 64. С. 25–31.
2. Андрос Є. Екзистенційні параметри філософсько-антропологічного знання: український вимір. Наука і суспільство. 2012. № 5–6. С. 2–5.

3. Астахова Т. Г. Актуальні проблеми взаємозв'язку духовно-тілесного у філософії корифеїв Нового часу. Грані. 2013. № 11. С. 94–98.
4. Бернгард Вальденфельс. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого. К.: ППС – 2002. 2004. 206 с. («Сучасна гуманітарна бібліотека»).
5. Богаченко В. В. Онтологія людської тілесності: антропо-коеволуційний аспект. Перспективи. Соціально-політичний журнал. 2021. № 4. С. 17–24.
6. Бойченко М. І. Тілесність і соціальність: системна взаємообумовленість. Нова парадигма. К., 2011. Вип. 102. С. 59–69.
7. Бородій А. В. Тілесна схема та тілесний образ: термінологічна матриця енактивізму. «Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences», 2022, 5 (1). С. 11–17.
8. Бурік, М. Л. Філософська реконструкція проблеми тілесності в соціокультурному вимірі модерну [Текст] : дис. ... канд. філос. наук. К, 2012. 176 с.
9. Валенса Г. А. Концепт тілесності в соціально-філософському дискурсі [Текст] : дис. ... канд. філос. наук. К., 2011. 226 с.
10. Вальденфельс Б. Вступ до феноменології. К.: «Альтерпрес», 2002. 176 с. («Сучасна гуманітарна бібліотека»).
11. Вербицька О. В. аТілесність і дух у філософському дискурсі постмодернізму [Текст] : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Л., 2013. 16 с.; її ж: бТіло як текст: семіотика постмодерністичного розуміння. Вісник Львів. ун-ту. Серія: філос. 2009. Вип. 12. С. 85–91.
12. Возний А. П. аДослідження сутності живої сили в еволюції людської тілесності (методолого-синергетичний аналіз) [Текст]: автореф. дис... канд. філос. наук. К., 2005. 20 с.
13. Газнюк Л. М. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття. Монографія. К.: ПАРАПАН, 2008. 368с.
14. Гомілко О. Є. Апеляція до тілесності в структурі феноменологічного методу. Феноменологія і філософський метод: Щорічник Українського феноменологічного товариства, 1999 р. К.: Тандем, 2000. С. 62–74.
15. Декарт Рене. Метафізичні роздуми / Пер. з фр. З.Борисюк та О.Жупанського. Київ.: Юніверс, 2000. 304 с.
16. Дерида Ж. Дарувати час. [Переклад з французької Мирослави Ющенко]. Львів: Літопис, 2008. 208 с.
17. Дольська О. ОаТеорія раціональності у добу постпросвітництва, або когнітивна нейролінгвістика про природу мислення. Філософія в сучасному світі: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 19–20 листопада 2021 р. / Ред. кол. Я. В. Тарароєв, А. В. Кіпенський, О. О. Дольська. Харків : Друкарня Мадрид, 2021. 231 с. С. 19–21.
18. Єва Іллуз. Нестерпна легкість капіталізму щодо нашого здоров'я. URL: <https://politykrytyka.org/2020/03/31/yakuj-svit-pislyapandemiyi-bruno-latur-yeva-illuz-zhan-lyuk-nansi/>
19. Кебуладзе В. І. Феноменологія. Навчальний посібник. К.:ППС -2002. 2005. 120 с.
20. Кобзева І. Тілесність у філософсько-антропологічних вимірах. Проблеми гуманітарних наук. Серія: Філософія. 2018. Вип. 39. С. 89–99.
21. Компанієць Ю. А. Феномен тілесності у сучасному філософсько-культурологічному дискурсі. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 2008. № 5. С. 63–68.
22. Косяк В. А. аЛюдина та її тілесність у різних формах культури: досвід філософської інтеграції : автореф. дис. ... д-ра філос. наук. К., 2006. 38 с.; його ж: бЛюдина та її тілесність у різних формах культури: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2018. 318 с.
23. Кравченко О. М. аТілесна дія як предмет онтології [Текст] : дис... канд. філос. наук. К., 2007. 184 с.
24. Луценко А. В. Філософія постмодернізму як стратегія осягнення тілесності. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Гуманітарні студії. 2014. Вип. 203(2). С. 68–75.
25. Малицька Н. Ідея об'єктивації у феноменологічній соціології Альфреда Шюца та її реалізація. Філософські пошуки. Філософія. Історія. Культура. Вип. XXXI. Львів-Одеса: Cogito-Центр Європи, 2009. С. 245–252.
26. Медведєва Н. С. Проблема співвідношення тілесності і соціальності в людині і суспільстві. Автореф. дисер. ...канд. філософ. наук. К., 2005. 20 с.

27. Мерло-Понті, М. Феноменологія сприйняття. [пер. з фр. О. Йосипенко, С. Йосипенко]. К.: Український центр духовної культури, 2001. 552 с.
28. Муха О. Я. Категорія тіла в історико-філософській традиції раннього західноєвропейського Середньовіччя [Текст] : дис... канд. філос. наук. Л., 2007. 217 с.
29. Мучинська Ю. Реконструкція тілесності як соціальний чинник сучасності. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів „Філософські виміри техніки», 1–2 грудня 2022 року. Т.:ТНТУ, 2022. С. 76–79. (Соціальні аспекти техніки та технології).
30. Найдьонова Г. Проблема тілесності в психології та філософії. Філософія гуманітарного знання: раціональність і духовність: зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції, 2–3 жовтня 2008 р. Чернівці: Рута, 2008. 472 с.
31. Ніцше, Фрідріх. Так казав Заратустра; Жадання влади / Пер. з нім. А. Онишка, П. Тарашука. К.: Основи, 2003. 437 с.
32. Ольховик М. В. «Три онтологічні виміри тіла» Ж.-П. Сартра в контексті соматичної проблематики сучасного гуманітарного дискурсу. / Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. № 2 (14), 2019. С. 66–70.
33. Осипов А. О. Тілесність і символ у духовних практиках [Текст]: дис. ... д-ра філос. наук. К., 2009. 419 с.
34. Плющева М. О. Феноменологічна онтологія тілесності [Текст] : дис. ... канд. філос. наук. К., 2008. 185 с.
43. Потапенко Я. Людська тілесність як фундаментальна категорія культурно-антропологічних студій. Етнічна історія народів Європи. 2010. Вип. 39. С. 11–16.
44. П'єр Бурдьє. а)Практичний глузд. Київ: Український Центр духовної культури, 2003. 503 с.; П'єр Бурдьє. б)Лоїк Вакан. Рефлексивна соціологія. Частина II: Чиказький воркшоп / Переклад з англ. Анастасії Рябчук. Київ: Медуза, 2015. 224 с.
45. Рікер П. Сам як Інший. [пер. з фр.]. К.: Дух і Літера, 2002. 458 с.
46. Сартр, Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології. К.: Видавництво Соломії Павличко. Основи, 2001. 854 с.
47. Семенова Ю. А. Тілесна самоідентифікація людини в умовах культурних трансформацій: дис... канд. філос. наук. 2004. 216 с.
49. Сілютіна О. М. До проблеми визначення сутності тілесного інтелекту особистості. Психологія і особистість. 2019 № 1 (15). С. 171–181.
50. Слюсар В. М. Осмислення тілесності та предметності як соціально-культурного чинника самореалізації особистості. Вісник Житомирського державного університету. 2009. Випуск 43. Філософські науки. С. 10–14.
51. Стрижик І. Втілене буття у філософії Габрієля Марселя: антропологія тіла як пограниччя між матерією та духом. Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. 2019. Випуск 23. С. 59–68.
52. Тіло. Історія філософії. Словник / За заг. ред. В. І. Ярошовця. К.: Знання України, 2005. С. 928–929.
54. Тілесність. Тіло. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М-Я. С. 485.
55. Тіло (Тілесність). Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с. С. 638.
56. Фуко М. Наглядати й карати: народження в'язниці. / пер. з фр. П. Тарашук. К. : Основи, 1998. 392 с.
57. Хамітов Н. В. Філософська антропологія: світовий та вітчизняний контексти. Вісн. НАН України. 2021. № 5. С. 81–94.
58. Хейлз Кетрін Н. Як ми стали постлюдством: Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці / Пер. з англ. К.: Ніка-Центр, 2002. 430 с. (Серія „Зміна парадигми»; Вип. 3).
59. Чаплінська О. Ж.-Л. Нансі: філософські роздуми про тіло... Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2016. Вип. 1. С. 137–141.
60. Шкіль Л. Л. Тілоцентризм як нове явище Постмодерну. Гілея: науковий вісник. 2015. Вип. 94. С. 169–172.

61. Яцик С. П. Філософсько-антропологічний аналіз тілесності у техногенній цивілізації. Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского. Социология. Педагогика. Психология. 2010. № 1. URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/filosofsko-antropologichnyi-analiz-tilesnosti-u-tehnogenniy-tsvivilizatsiyi>
62. Aristotle. *De Anima*. / Trans. H. Lawson-Tancred. Harmondsworth, UK: Penguin. 1987. 256 pp.
63. Deleuze, Gilles, and Félix Guattari. *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. / trans. Robert Hurley, Mark Seem, Helen R. Lane. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1983. 423 p.; його ж: *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. / trans. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1987. 629 pp.
64. Descartes, René. *The Philosophical Writings of Descartes* / trans. John Cottingham, Robert Stoothoff, Dugald Murdoch. Cambridge and New York: Cambridge University Press. 1984. 434 p.; його ж: *Discourse on method and the meditations* / trans. F. E. Sutchcliffe. Harmondsworth. UK. Penguin, 1974. 158 p.
65. Fengshu Liu. The Internet in the everyday life-world: a comparison between high-school students in China and Norway. *Comparative Education*. Vol. 46. №4. (November 2010). Pp. 527–550. Taylor & Francis, Ltd.
66. Foucault, Michel. *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. New London: Tavistock. 1970.
67. Freud, Sigmund. *The Basic Writings of Sigmund Freud*, / ed. and trans. A. A. Brill. New York: Modern Library. 1995. 973 pp.
68. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Phenomenology of spirit (1807)* / trans. A. V. Miller. Oxford: Oxford university press. 1977. 631 p.
69. Husserl E. *Phänomenologische Psychologie*. Text nach Husserliana, Band IX. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2003: 390–391.
70. Waldenfels B. *Das leibliche Selbst. Vorlesungen zur Phänomenologie des Leibes*. Frankfurt am Main.: 2000; його ж: *Der leibliche Sitz der Gefühle*. *Mesotes Jahrbuch für philosophischen Ost-West-Dialog: Ereignis und Affectivität*. Zur Phänomenologie sich bildende Sinnes, Wien, 2006.

REFERENCES

1. Avietisian, M. (2021). *Filosofsko-antropologichni ta istorychno-filosofski osnovy transhumanizmu u suchasniy kulturi: vyznachennia ta rozvytok kontseptsii* [The philosophical, anthropological, historical and philosophical foundations of transhumanism in contemporary culture: definition and development of the concept]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina, serii «Teoriia kultury i filosofii nauky»*. Vyp. 64:25-31. Rezhym dostupu: <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2021-64-03> [in Ukrainian].
2. Andros Ye. (2012) *Ekzystentsiini parametry filosofsko-antropologichnoho znannia: ukraïnskyi vymir* [Existential parameters of philosophical and anthropological knowledge: the Ukrainian dimension]. *Nauka i suspilstvo*. 2012. № 5-6:2-5 [In Ukrainian].
3. Astakhova T. H. (2013) *Aktualni problemy vzaiemozviazku dukhovno-tilesnoho u filosofii koryfeiv Novoho chasu*. [Actual problems of the relationship between the spiritual and the corporeal in the philosophy of the coryphaei of the New Age] *Hrani*. № 11:94-98 [in Ukrainian].
4. Bernhard Valdenfels. (2004) *Topografia Chuzhoho: studii do fenomenologii Chuzhoho*. [Topography of the Alien: Studies in the Phenomenology of the Alien]. K.: PPS – 2002. 2004. 206 s. («Suchasna humanitarna biblioteka»). [in Ukrainian].
5. Bohachenko V. V. (2021) *Ontologhiia liudskoi tilesnosti: antro-po-koevoliutsiinyi aspekt*. [Ontology of human corporeality: antro-po-evolutionary aspect.]. *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal*. 2021. № 4:17-24. [in Ukrainian].
6. Boichenko M. I. (2011) *Tilesnist i sotsialnist: systemna vzaiemoobumovlenist*. [Corporeality and sociality: systemic interdependence] *Nova paradyhma*. K., 2011. Vyp. 102:59-69 [in Ukrainian].
7. Borodii A. V. (2022) *Tilesna skhema ta tilesnyi obraz:terminologichna matrytsia enaktyvizmu*. [Body schema and body image: the terminological matrix of enactivism] «*Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*». #5 (1):11-17. Rezhym dostupu:<https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/indekh> [in Ukrainian].

8. Burik, Maryna Leonidivna. (2012) Filozofska rekonstruktsiia problemy tilesnosti v sotsiokulturnomu vymiri modernu [Philosophical reconstruction of the problem of corporeality in the socio-cultural dimension of modernity]. [Tekst] : dys. ... kand. filos. nauk. K. 176 s.
9. Valiensa H. A. (2011) Kontsept tilesnosti v sotsialno-filozofskomu dyskursi [The Concept of Corporeality in Social and Philosophical Discourse]. [Текст]: dys. ... kand. filos. nauk. K. 226 p. [in Ukrainian].
10. Valdenfels B. (2002) Vstup do fenomenolohii. [Introduction to phenomenology]. K.: «Alterpres». 176 s. («Suchasna humanitarna biblioteka»).
11. Verbytska O. V. (2013) Tilesnist i dukh u filozofskomu dyskursi postmodernizmu [Body and spirit in the philosophical discourse of postmodernism] [Tekst] : avtoref. dys. ... kand. filos. nauk. L. 16 s. [in Ukrainian].
12. Voznyi A. P. (2005) Doslidzhennia sutnosti zhyvoi syly v evoliutsii liudskoi tilesnosti (metodoloho-synerhetychnyi analiz) [Study of the essence of the living force in the evolution of human corporeality (methodological and synergistic analysis)] [Tekst]: avtoref. dys... kand. filos. nauk. K. 20 s. [in Ukrainian].
13. Hazniuk L. M. Filozofski etiudy ekzystentsialno-somatychnohobuttia. [Philosophical essays on existential and somatic being]: Monohrafiia. K.: PARAPAN, 2008. 368 s.
14. Homilko O. Ye. (2000) Apeliatsiia do tilesnosti v strukturi fenomenolohichnoho metodu. [Appeal to corporeality in the structure of the phenomenological method] Fenomenolohiia i filozofskyi metod: Shchorichnyk Ukrainського fenomenolohichnoho tovarystva. K.: Tandem. S. 62–74. [in Ukrainian].
15. Dekart Rene. (2000) Metafizychni rozmysly [Metaphysical reflections] / Per. z fr. Z. Borysiuk ta O. Zhupanskoho. Kyiv.: Yunivers. 304 s.
16. Deryda Zh. (2008) Daruvaty chas [Giving time] [Pereklad z frantsuzkoi Myroslavy Yushchenko]. Lviv: Litopys. 208 s.[in Ukrainian].
17. Dolska O. O. (2021) Teoriia ratsionalnosti u dobu postprosvitnytstva, abo kohnityvna neirolinhvistyka pro pryrodu myslennia [Theory of rationality in the post-Enlightenment era, or cognitive neurolinguistics on the nature of thinking]. Filozofia v suchasnomu sviti:materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 19–20 lystopada 2021 r. / Red. kol. Ya. V. Tararoev, A. V. Kipenskyi, O. O. Dolska. Kharkiv : Drukarnia Madryd. 231 s. С. 19–21 [in Ukrainian].
18. Ieva Illuz. (2020) Nesterpna lehkest kapitalizmu shchodo nashoho zdorovia. [Capitalism's unbearable ease with our health]. URL: <https://politikrytyka.org/2020/03/31/yakyj-svit-pislyapandemiyi-bruno-latur-yeva-illuz-zhan-lyuk-nansi/> [in Ukrainian].
19. Kebuladze V. I. (2005) Fenomenolohiia. [Phenomenology]. Navchalnyi posibnyk. K.:PPS - 2002. 120 s. [in Ukrainian].
20. Kobzieva I. (2018) Tilesnist u filozofsko-antropolohichnykh vymirakh. [Corporeality in philosophical and anthropological dimensions]. Problemy humanitarnykh nauk. Seriia: Filozofia. Vyp.39:89-99. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_2018_39_9 [in Ukrainian].
21. Kompaniets Yu. A. (2008) Fenomen tilesnosti u suchasnomu filozofsko-kulturolohichnomu dyskursi [The Phenomenon of Corporeality in Contemporary Philosophical and Cultural Discourse]. Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu. Kharkiv. №5:63-68. [in Ukrainian]
22. Kosiak V. A. (2006) Liudyna ta yii tilesnist u riznykh formakh kultury: dosvid filozofskoi intehratsii [Human beings and their corporeality in different forms of culture: the experience of philosophical integration] : avtoref. dys. ... d-ra filos. nauk. K. 38 s. [in Ukrainian].
23. Kravchenko O. M. (2007) Tilesna diia yak predmet ontolohii [Bodily action as a subject of ontology] [Tekst] : dys... kand. filos. nauk. K. 184 s. [in Ukrainian].
24. Lutsenko A. V. (2014a) Filozofia postmodernizmu yak stratehiia osiahnennia tilesnost [Postmodernist philosophy as a strategy for comprehending corporeality]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia: Humanitarni studii. Vyp. 203(2):68-75. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvubgc_2014_203%282%29__11 [in Ukrainian]; yoho zh: (2019b) Tilesnist u sotsiokulturnomu vymiri suchasnosti [Body in the socio-cultural dimension of modernity]. [Tekst] : avtoref. dys. ... kand. filos. nauk. K. 2019. 20 s. [in Ukrainian]; (2010c) Transformatsii liudskoi tilesnosti u khkhi storichchi: na shliakhu do «tila

maibutnoho» [Transformation of the human body in the twentieth century: towards the 'body of the future']. *Sotsiohumanitarni problemy liudyny*. № 5: 60-68. [in Ukrainian].

25. Malyska N. (2009) *Ideia obiektyvatsii u fenomenolohichnii sotsiologii Alfreda Shiutsa ta yii realizatsiia* [The Idea of Objectification in the Phenomenological Sociology of Alfred Schutz and Its Implementation]. *Filosofski poshuky. Filosofii. Istorii. Kultura*. Vyp. XXXI: 245–252 [in Ukrainian].

26. Medviedieva N. S. (2005) *Problema spivvidnoshennia tilesnosti i sotsialnosti v liudyni i suspilstvi* [The problem of the correlation between corporeality and sociality in man and society]. *Avtoref. dyser. ...kand. filosof. nauk*. K. 20 s. [in Ukrainian].

27. Merlo-Ponti, M. (2001) *Fenomenolohiia spryiniattia*. [Phenomenology of perception]. [per. Z fr. O. Yosypenko, S. Yosypenko]. K.: *Ukrainskyi tsentr dukhovnoi kultury*. 552 s. [in Ukrainian].

28. Mukha O. Ya. (2007) *Katehoriia tila v istoryko-filosofskii tradytsii rannoho zakhidnoievropeiskoho Serednovichchia* [The Category of the Body in the Historical and Philosophical Tradition of the Early Western European Middle Ages]. [Tekst] : dys... kand. filos. nauk. L. 217 s. [in Ukrainian].

29. Muchynska Yu. (2022) *Rekonstruktsiia tilesnosti yak sotsialnyi chynnyk suchasnosti* [Reconstruction of corporeality as a social factor of modernity]. *Zbirnyk tez Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh uchenykh ta studentiv «Filosofski vymiry tekhniki»*, 1-2 hrudnia 2022 roku. T.:TNTU. S. 76–79. (Sotsialni aspekty tekhniki ta tekhnolohii). [in Ukrainian].

30. Naidonova H. (2008) *Problema tilesnosti v psykholohii ta filosofii* [The problem of corporeality in psychology and philosophy] *Filosofii humanitarnoho znannia: ratsionalnist i dukhovnist: zb. nauk. prats za materialamy Mizhnarodnoi naukovo konferentsii, 2-3 zhovtnia 2008 r.* Chernivtsi: Ruta. 472 s. [in Ukrainian].

31. Nitsshe, Fridrikh. (2003) *Tak kazav Zaratustra; Zhadannia vlady* [So said Zarathustra; The lust for power] / Per. z nim. A. Onyshka, P. Tarashchuka. K.: *Osnovy*. 437 s. [in Ukrainian].

32. Olkhovyk M. V. (2019) «Try ontolohichni vymiry tila» Zh.-P. Sartra v konteksti somatychnoi problematyky suchasnoho humanitarnoho dyskursu [J.-P. Sartre's «Three Ontological Dimensions of the Body» in the Context of Somatic Problems of Modern Humanitarian Discourse]. *Problemy sotsialnoi roboty: filosofii, psykholohiia, sotsiologiia*. № 2 (14): 66-70. [in Ukrainian].

33. Osypov A. O. (2009) *Tilesnist i symvol u dukhovnykh* [Corporeality and symbol in spiritual practices] . [Tekst]: dys. ... d-ra filos. nauk. K. 419 s. [in Ukrainian].

34. Pliushcheva M. O. (2008) *Fenomenolohichna ontolohiia tilesnosti* [Phenomenological ontology of corporeality] . [Tekst] : dys. ... kand. filos. nauk. K. 185 s.

35. Potapenko Ya. (2010) *Liudska tilesnist yak fundamentalna katehoriia kulturno-antropolohichnykh studii* [Human corporeality as a fundamental category of cultural and anthropological studies]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*. Vyp. 39: 11-16 [in Ukrainian].

36. Pier Burdie. (2003) *Praktychnyi hluzd* [Practical sense]. Kyiv: *Ukrainskyi Tsentr dukhovnoi kultury*. 503 s. [in Ukrainian]

37. Riker P. (2002) *Sam yak Inshyi* [The self as Other]. [per. z fr.]. K.: *Dukh i Litera*. 458s.

38. Sartr, Zh.-P. (2001) *Buttia i nishcho: narys fenomenolohichnoi ontolohii*. [Being and Nothing: an outline of phenomenological ontology]. K.: *Vydavnytstvo Solomii Pavlychko*. *Osnovy*. 854 s. Rezhym dostupu: <https://www.livelib.ru/book/1001438847-buttya-i-nishcho-naris-fenomenologichnoyi-ontologiyi-zhanpol-sartr>

39. Semenova Yu. A. (2004) *Tilesna samoidentyfikatsiia liudyny v umovakh kulturnykh transformatsii* [Bodily self-identification in the context of cultural transformations]: dys... kand. filos. nauk. 216 s. [in Ukrainian].

40. Ciliutina O. M. (2019) *Do problemy vyznachennia sutnosti tilesnoho intelektu osobystosti* [On the Problem of Defining the Essence of Personality's Body Intelligence]. *Psykholohiia i osobystist*. № 1(15): 171-181. [in Ukrainian].

41. Sliusar V. M. (2009) *Osmyslennia tilesnosti ta predmetnosti yak sotsialno-kulturnoho chynnyka samorealizatsii osobystosti* [Understanding corporeality and objectivity as a socio-cultural factor of personal self-realisation] . *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Filosofski nauky*. Vyp. 43:10-14. [in Ukrainian].

42. Stryzhyk I. (2019) *Vtilene buttia u filosofii habrielia marselia: antropolohiia tila yak pohranychchia mizh materiieiu ta dukhom* [Embodied Being in the Philosophy of Gabriel Marcel:

Anthropology of the Body as a Boundary between Matter and Spirit]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofski nauky*. Vyp. 23:59-68. [In Ukrainian].

43. Tilo. *Istoriia filosofii*. [The body. History of philosophy]. *Slovnnyk / Za zah. red. V. I. Yaroshovtsia*. K.: Znannia Ukrainy, 2005. S. 928–929. [in Ukrainian].

44. Tilesnist. Tilo. [Corporeality. The body] *Literaturoznavcha entsyklopediia: u 2 t. / avt.-uklad. Yu. I. Kovaliv. K.: VTs «Akademiiia», 2007. T. 2 : M-Ya. S. 485. [in Ukrainian].*

45. Tilo (Tilesnist). [Body (Corporeality)]. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnnyk / V. I. Shynkaruk (hol. redkol.) ta in. Kyiv : Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy: Abrys, 2002. 742 s. S. 638. [in Ukrainian].*

46. Fuko M. (1998) *Nahliadaty y karaty: narodzhennia viaznytsi* [To supervise and punish: the birth of the prison]. / per. z fr. P. Tarashchuk. K. : *Osnovy*. 392 s. [in Ukrainian].

47. Khamitov N. V. (2021) *Filosofska antropohiia: svitovyi ta vitchyzniani konteksty* [Philosophical anthropology: global and national contexts]. *Visn. NAN Ukrainy. № 5: 81–94* [in Ukrainian].

48. Kheilz Ketryn N. (2002) *Yak my staly postliudstvom: Virtualni tila v kibernetysi, literaturi ta informatysi* [How we became posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics] / Per. Z anhl. K.: *Nika-Tsentr*. 430 s. (Seriiia „Zmina paradyhmy»; Vyp.3) [in Ukrainian].

49. Chaplinska O. Zh.-L. (2016) *Nansi: filosofski rozdumy pro tilo...* [Nancy: philosophical reflections on the body] *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky. Vyp.1: 137-141. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vzduffn_2016_1_25* [in Ukrainian].

50. Shkil L. L. (2015) *Tilotsentryzm yak nove yavyshe Postmodernu*. [Body-centredness as a new phenomenon of Postmodernity] *Hileia: naukovyi visnyk. Vyp. 94: 169-172. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_94_44*

51. Yatsyk S. P. (2010) *Filosofsko-antropohichnyi analiz tilesnosti u tekhnohennii tsyvilizatsii* [A philosophical and anthropological analysis of corporeality in technogenic civilisation]. *Uchenye zapysky Krymskoho federalnoho unyversytetaymeny V. Y. Vernadskoho. Sotsyolohyia. Pedahohyka. Psykholohyia. № 1. URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/filosofsko-antropologichniy-analiz-tilesnosti-u-tehnogenniy-tsyvilizatsiyi>*

52. Aristotle. *De Anima*. / Trans. H. Lawson-Tancred. Harmondsworth, UK: Penguin.1987. 256 pp.

53. Deleuze, Gilles, and Félix Guattari. *aAnti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. / trans. Robert Hurley, Mark Seem, Helen R. Lane. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1983. 423 p.; yoho zh: *bA Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. / trans. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1987. 629 pp.

54. Descartes, René. *aThe Philosophical Writings of Descartes* / trans. John Cottingham, Robert Stoothoff, Dugald Murdoch. Cambridge and New York: Cambridge University Press. 1984. 434 p.; yoho zh: *Discourse on method and the meditations* / trans. F. E. Ssutcliffe. Harmondsworth. UK. Penguin, 1974. 158 p.

55. Fengshu Liu. *The Internet in the everyday life-world: a comparison between high-school students in China and Norway*. *Comparative Education. Vol. 46. №4. (November 2010). Pp. 527–550. Taylor & Francis, Ltd.*

56. Foucault, Michel. *aThe Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. New London: Tavistock. 1970; yoho zh: *bThe Archeology of Knowledge and the Discourse on Language*. / trans. A. M. S. Smith. New York: Pantheon. 1972; *cThe History of Sexuality. Vol. 1: An Introduction*, trans. Robert Hurley. New York: Vintage. 1990; *dDiscipline and Punish: The Birth of the Prison*. / trans. Alan Sheridan. New York: Vintage. 1995.

57. Freud, Sigmund. *The Basic Writings of Sigmund Freud*, / ed. and trans. A. A. Brill. New York: Modern Library. 1995. 973 pp.

58. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Phenomenology of spirit (1807)* / trans. A. V. Miller. Oxford: Oxford university press. 1977. 631 p.

59. Husserl E. *Phänomenologische Psychologie. Text nach Husserliana, Band IX*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2003: 390-391.

60. Johann Gottlieb Fichte: *Grundlagedes Naturrechts* / edited by: Jean-Christophe Merle. De Gruyter.2016. URL:<https://doi.org/10.1515/9783110434613>

61. Kant, Immanuel. Critique of pure reason. (1781) / trans. Norman Kemp Smith. London: Macmillan, 1978. 785 pp.
62. Lacan, Jacques. «Some Reflections on the Ego.» International Journal of Psychoanalysis. 1953. Vol.34. Pp.11-17; yoho zh: bThe Four Fundamental Concepts of Psycho-Analysis / ed. Jacques-Alain Miller. London: Hogarth Press. 1977; cÉcrits: A Selection / trans. Alan Sheridan. New York: Norton. 1977.
63. Marcel G. Êtreetavoir. Collection philosophie européenne. Paris: Editions universitaires, 1991. 192 pp.
64. Merleau-Ponty, M. aThe visible and the invisible, followed by working notes. / Claude Lefort (ed.). North western University Press, Evanston. 1968. 338 p.; Yoho zh: bPhenomenology of Perception. New York: Routledge, 2013. 696 p.
65. Nancy Jean Luc. Corpus, 2000. [1992].
66. Plato. The Symposium. Harmondsworth, UK: Penguin Books. 2005. 128 pp.
67. Plessner, Helmuth. Die Stufen des Organischen under der Mensch. Einleitung in die philosophische Anthropologie. Berlin: Walter de Gruyter. 1975.
68. Rudolf Bernet. «The Body as a 'Legitimate Naturalization of Consciousness'», in: H. Carel and D. Meacham (edit.). Phenomenology and Naturalism. Examining the Relationship between Human Experience and Nature. Royal Institute of Philosophy Supplement: 72, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, p. 43–65.
69. Sartre, Jean-Paul. Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology / trans. Hazel E. Barnes. New York: Philosophical Library. 1956. 691 pp.
70. Waldenfels B. aDas leibliche Selbst. Vorlesungen zur Phänomenologie des Leibes. Frankfurt am Main.: 2000; yoho zh: bDer leibliche Sitz der Gefühle. Mesotes Jahrbuch für philosophischen Ost-West-Dialog: Ereignis und Affectivitet. Zur Phänomenologie sich bildende Sinnes, Wien, 2006.

Shpitun Ivan Ivanovych

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Social Sciences and Humanities
Prydniprovsk state academy of physical culture and sport
10, Naberezhna Peremohy str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0009-4025-7074

HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL SUBSTANTIATION OF THE CONCEPT OF «CORPOREALITY»: FROM ANTIQUITY TO THE PRESENT

*The problem of corporeality is inherent in all historical and philosophical lacunae – from the era of ancient philosophy to modern generalisations, especially in philosophical anthropology. It has acquired an accentuated sound in the light of contemporary social threats – geopolitical, economic, social, environmental and cultural. National philosophy has been comprehending it since the Modern period. At a time of severe challenge for Ukraine and its people, the problem of corporeality has become critical. At the same time, we should note the positive development of this issue in the field of metaphilosophical and metamodernist approaches. For Ukraine, this is the path to victory and the post-war restructuring of public and private institutions aimed at overcoming the consequences of the war and solving the problems of corporeality – both in the material and technical plane and in the spiritual and ideological plane. **The purpose of the article** is to review the philosophical concepts of «corporeality», both at the level of world philosophy and in the activities of national philosophers aimed at restoring and reclaiming the scientific and ideological approaches to this problem deformed by war. **The methodological basis of the article** is formed by the principles and methods of philosophical knowledge, which actualise the problem of corporeality from different perspectives – in terms of its ontological status, epistemological achievements, achievements in the field of anthropology, axiological and ethical and aesthetic foundations of this concept, social philosophy, at the level of dichotomies: «corporeal and social», «corporeal and social», «corporeal and culture» (which, in turn, belongs to the field of cultural studies, etc). Purely philosophical approaches*

*form the ideological and ideological basis of other humanities, such as sociology, demography, history, etc. **The conclusions of the article** are presented in the form of conceptual provisions that should contribute to the development of modern ideas about corporeality developed in the field of the history of philosophy.*

Key words: *concept, corporeality, philosophy, history of philosophy, culture, Ukraine.*